

บูรณาการการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์
ด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่
Buddhist Infrastructure Management of the Thai Sangha
Integration by modern Infrastructure Management

ประสาทธรรม เหลือจันทร์ Prasardhun Lhuechan^๑

พระเมธาวิเชียร Pharmedhavinaiyaros^๒

พระสุทธิสารเมธี Phrasutthisanmethi^๓

Received: September 12, 2019

Revised: May 14, 2020

Accepted: May 16, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องบูรณาการการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ ศึกษาสภาพการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์เพื่อบูรณาการด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ เสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผสมผสาน ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ เน้นบุคลากรเป็นปัจจัยสำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนา ใช้การวิเคราะห์ห้วงการเชิงระบบความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวป้อน กระบวนการ ผลผลิต ผลกระทบ และสิ่งแวดล้อม บูรณาการด้วยทักษะเชิงเทคนิค ทักษะเชิงมนุษย์และทักษะเชิงมนต์ เปรียบปัญหาความสำคัญเร่งด่วน เลือกรูปแบบการแก้ปัญหา ตรวจสอบและพัฒนาวิธีการ ผลดี คือการกระจายอำนาจ ระบบการวางแผน การจัดผังวัดตามระเบียบแบบแผน มีมูลนิธิสนับสนุนช่วยเหลือกัน สุขพลานามัยด้วยกิจกรรม ๕ ส การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยนิเวศวิทยาแนวเล็ก การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างเป็นระบบด้วย

^๑ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Email : prasardhun@ gmail.com Department of Buddhist Studies, Graduate School, Mahamakut Buddhist University, Thailand.

^๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Email : psbud@ gmail.com Department of Buddhist Studies, Graduate School, Mahamakut Buddhist University, Thailand.

^๓ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Email : Chaiyai1971@ gmail.com Department of Buddhist Studies, Graduate School, Mahamakut Buddhist University, Thailand.

ภูมิสถาปัตยกรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้จัดพิพิธภัณฑ์ในวัด ได้รูปแบบการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ คือ “PSDH MODEL”

คำสำคัญ : การบูรณาการ; คณะสงฆ์ ; การบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่

Abstract

The objectives of the dissertation entitled “The Buddhist infrastructure management of the Thai Sangha integrated by modern infrastructure management” to study the state of Buddhist infrastructure management of the Sangha, to study the modern infrastructure management, to integrated by the modern infrastructure management, and propose a guideline and knowledge about the Buddhist infrastructure management of the Thai Sangha integrated by modern infrastructure management. This qualitative study with in-depth interviews and Participatory Observation. The results of the study found that: The modern infrastructure management, personnel are important factors and influence the development, focuses on organizational systematic analysis, a relationship between feeders, processes, outputs, impacts, and environment. The Buddhist infrastructure management of the Thai Sangha integrated by Technical skills, Human skills, and Conceptual skills arrange urgent problems, choose a solution. Examine and develop methods until obtaining a model for creating. The positive results are quality by decentralization. Systematic planning, Placing area on temple master plans. There is a network to coordinate and fund for religious places, and taking care of the public health in community with 5 S activities, Natural resource conservation from Ecology in-depth, Authentic culture conservation based on landscape architecture, and develop temples into tourist attractions and learning museums. The new knowledge about modern Infrastructure management, "PSDH MODEL”

Keywords: Integration, Thai Sangha, Modern Infrastructure .

๑. บทนำ

การสาธารณูปการ เป็นงานหนึ่งของเจ้าอาวาสที่เกี่ยวข้องกับการดูแลการก่อสร้างการบูรณะซ่อมแซมปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดรวมถึงการขอสร้างวัดขอตั้งวัดขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นการสร้างถาวรวัตถุที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาซึ่งความศรัทธาแห่งพุทธบริษัท วัดจึงเป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติที่จะต้องได้รับการปกป้องให้มีความมั่นคงเพราะด้วยความศรัทธาของพุทธบริษัทโดยทั่วไปมักเป็นการบริจาคทรัพย์เพื่อการสร้างถาวรวัตถุหรือไม่ก็เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ วัดที่เคยเป็นที่พักของพระภิกษุสามเณร กลายเป็นที่อยู่ของคฤหัสถ์มากกว่า เคยเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานคนในท้องถิ่นก็เป็นที่บวชของชนหมู่มต่างท้องถิ่น วัดซึ่งเคยเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน ก็ได้ถูกเปลี่ยนให้มีบทบาทหน้าที่ผิดแปลกไปจากเดิม เป็นที่เคยมีระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่น ให้ชาวบ้านได้เข้ามาทำบุญ เปลี่ยนเป็นวัดที่ขาดระเบียบ สกปรก ขาดความร่มรื่นทำให้ประชาชนไม่ศรัทธาและไม่อยากเข้าวัด เคยใช้เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา เปลี่ยนเป็นวัดที่มอมเมาให้คนเชื่อในอภินิหารกลับเข้าสู่ทวนิยม

พระภิกษุสามเณร ซึ่งได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็น “ผู้นำทางจิตวิญญาณ” บางรูป ได้ประพฤติไม่เหมาะสม เกิดวิกฤติศรัทธา นำหลักธรรมคำสอนผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง เพื่อเอื้อประโยชน์แก่ตัวเอง^๔ ความไม่มีระเบียบเรียบร้อย สกปรก ไม่ร่มรื่น ประชาชนพากันเหินห่างจากวัด ทำให้ประชาชนไม่ศรัทธา มีความเป็นระบบศักดินาและการยกยอปอขึ้น เล่นพรรคพวกเส้นสายและเงินตรามาก ขาดผู้นำที่เข้มแข็งและทีมบริหารที่มีประสิทธิภาพ อ่อนแอ ปัญหาต่างๆ หมักหมม เรื่องร้ายยาวนาน เกิดการทะเลาะแตกความสามัคคีการกีดกันระหว่างวัด ตามความคิดเห็นของตนและติเตียนกันเอง เกิดจากสัทธิธรรมปฏิรูป คือ การสอนสิ่งที่ไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเป็น คำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้เผยแผ่เองที่ขาดคุณสมบัติ ไม่มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักการที่เพียงพอ และไม่ตั้งอยู่ในองค์ของพระธรรมกถึก ขาดอุปกรณ์ วิทยาการที่เป็นเครื่องมือสมัยใหม่ขาดกำลังคนผู้สามารถในการเผยแผ่ ขาดกำลังทรัพย์ในการดำเนินการเผยแผ่ ขาดผู้สนับสนุนในการดำเนินงานรัฐบาลได้เล็งเห็นปัญหาได้แต่งตั้งคณะทำงานพิจารณาทำกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศยุทธศาสตร์ ๒๐ ปี^๕

^๔ พระราช วรเมธี, ดร.และคณะ, แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐ ถึง ๒๕๖๔ การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ , สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๐.

^๕ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, กรุงเทพมหานคร มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์ ๒๕๕๙, หน้า ๑๑๗.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยกำหนดไว้ ๔ ประเด็นคือ

๑. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ ๒. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ ๓. เพื่อบูรณาการการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ และ ๔. เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบบูรณาการการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่”

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิเคราะห์และสรุปผลเชิงพรรณนา มีขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕^๖ และข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่เอกสารเก่า เป็นต้น พร้อมทั้งศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ วารสาร บทความ งานวิจัย

๒. นำข้อมูลจากที่ได้ไปสำรวจมาจัดประเภท วิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างกรอบแนวคิดโครงสร้างงานวิจัย

๓. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยกำหนดไว้ ๒ กลุ่ม รวม ๒๐ รูป/คน แบ่งได้ดังนี้ ๑) พระสังฆาธิการ ที่บริหารจัดการวัดต้นแบบได้รับประกาศเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นจำนวน ๑๐ รูป/คน^๗ ๒) เจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาสที่เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น จำนวน ๑๐ รูป/คน

๔. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ พระสังฆาธิการ จำนวน ๑๐ รูป/คน สร้างเครื่องมือจากแนวคิดที่ได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๕. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือที่สร้างเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ ตรวจสอบแล้วหลังจากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขนำเสนอผู้ควบคุมคุณภาพนิพนธ์ตรวจสอบ

๖. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้บันทึกเทปการสัมภาษณ์รวมทั้งการจดบันทึกควบคู่กันไปเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล

^๖ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕.

^๗ สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดกลุ่มตัวอย่าง. "บริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์". ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑ ถึง ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

๗. การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล ขั้นตอนนี้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์ และสรุปผลจากนั้นสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ขึ้น

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ได้ ๔ ประการ ดังนี้

๑. สภาพการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ โดยสรุปมาได้ดังต่อไปนี้

๑) ระเบียบวิธีการบริหารจัดการงบประมาณมีปัญหา ๒) ระบบการบริหารจัดการสาธารณูปการทั้งศาสนวัตถุศาสนสถาน ศาสนบุคคล ที่สามารถตรวจสอบ หรือถ่วงดุลอำนาจกันไม่ได้ ให้ดำเนินงานไม่มีประสิทธิภาพ ๓) วัสดุอุปกรณ์สิ่งปลูกสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ในแต่ละวัดยังมีสภาพไม่พร้อม ไม่เหมาะสม ไม่เป็นที่สัปปายะ ไม่สะอาด ไม่เป็นระเบียบ ๔) การจัดการของพระสังฆาธิการอาจจะขาดการวางแผนขาดการจัดทีมงาน ทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ขาดผู้ให้การสนับสนุนการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ๕) มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์โบสถ์กุฏิ เสนาสนะศาลาการเปรียญที่ผิดจากรูปแบบดั้งเดิม

๒. การบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ประมวผลแล้วสามารถสรุปได้ ดังนี้

บุคลากรเป็นปัจจัยสำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนานั้นการวิเคราะห์องค์การเชิงระบบ มีความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ตัวป้อน กระบวนการ ผลผลิต ผลกระทบ และสิ่งแวดล้อม องค์การปรับปรุงแบบได้ทุกสภาวะแวดล้อม ใช้ 3 ทักษะ เพื่อการบริหารจัดการ คือ ๑) ทักษะเชิงเทคนิค(การจัดการ) มีนิเวศน์วิทยาแนวลึกเป็นกิจกรรมสนับสนุน ๒) ทักษะเชิงมนุษย์(มนุษย์สัมพันธ์) มีกิจกรรม ๕ ส สนับสนุน และ ๓) ทักษะเชิงโนมตี (วิสัยทัศน์)มีภูมิสถาปัตยกรรมเป็นกิจกรรมสนับสนุน ผลดี ๑) มีคุณภาพด้วยการกระจายอำนาจ ๒) ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงาน เพื่อการพัฒนาการสาธารณูปการเป็นอย่างดี ๓) มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ ๔) มีการจัดผังวัดตามระเบียบแบบแผน ๕) มีการดูแลบำรุงรักษา หรือซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์ที่ทันกาล ๖) มีเครือข่ายประสานความร่วมมือช่วยเหลือกัน ๗) มีกองทุนมูลนิธิสนับสนุนการบูรณปฏิสังขรณ์ ๘) มีการดูแลสุขภาพอนามัยด้วยกิจกรรม ๕ ส ๙) มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจากนิเวศวิทยาแนวลึก ๑๐) มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างเป็นระบบด้วยภูมิสถาปัตยกรรม และ ๑๑) การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและการเรียนรู้ด้วยการจัดพิพิธภัณฑ์ในวัด

๓. บูรณาการการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ เป็นการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์และ พัฒนาการบริหารจัดการด้วย ข้อดี กล่าวคือ การบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ นั้น มีตัวแปรเพื่อบูรณาการการบริหารจัดการตามหลักการที่ยอมรับได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านการวางแผน (Planning) ๒. ด้านการจัดการองค์การ (Organizing) ๓. ด้านภาวะผู้นำ (Leader) ๔. ด้านการติดตามและประเมินผล (Follow & Evaluation) บูรณาการกับทักษะการบริหารสมัยใหม่ ๓ ทักษะ โดยดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ ทำการวิเคราะห์องค์กรวัดด้วย SWOT^๔ เพื่อให้ทราบ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและ วิกฤติ ของวัดว่ามีปัญหาอะไรก่อนบ้าง

๓.๒ นำผลสำรวจปัญหาของวัดที่มีอยู่เรียงจากความรุนแรงและเร่งด่วน เพื่อจะได้ ดำเนินการ ได้ตรงเป้าหมาย

๓.๓ วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ ขั้นตอน วิธีการดำเนินการ อย่างละเอียดเชิญผู้มีจิต อาสาหรือ ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ มาเป็นที่ปรึกษา หรือที่ปรึกษาช่วยการดำเนินการ เพื่อการวางแผน หรืองานอื่น ๆ ในเรื่องการบริหารสาธารณูปการที่คิดว่าจะเกิดปัญหาและมีงาน เสี่ยง

๓.๔ แต่งตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแล ให้มีผู้รับผิดชอบที่เป็นรูปธรรมและเอาใจใส่ จริง ๆ ตั้งแต่เริ่มจนจบสิ้นโครงการ โดยมีการรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร และเสนอให้ทราบ ตามลำดับ

๓.๕ ดำเนินการตั้งมูลนิธิหรือกองทุน โดยมีคณะกรรมการดำเนินการจัดระดมทุน สนับสนุนเพื่องานสาธารณูปการ ทำแผนจัดหาทุน อย่างเป็นรูปธรรม.

๓.๖ เจ้าอาวาสหรือตัวแทนวัดนำหนังสือไปขอความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากหน่วยงาน หรือองค์กรรัฐ ที่มีหน้าที่ดูแลให้การสนับสนุนในเรื่องที่วัดต้องการขอรับความช่วยเหลือ ได้ทุก เรื่อง

๓.๗ การลงมือปฏิบัติ ด้วยขบวนการหรือระบบที่เหมาะสมให้ได้ผลอย่างดีที่สุด

๓.๘ ทำการตรวจสอบประเมินผล สรุป หากไม่ได้ผลตามจุดหมายก็ย้อนไปแก้ไข

๓.๙ รายงานผลการดำเนินการตั้งแต่ต้นจนสำเร็จ ดังภาพที่ ๑

^๔ เมตตา, การวิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคขององค์กร(SWOT), สืบค้นเมื่อ ๑๒ กันยายนกันยายน ๒๕๖๐, จาก http://www.tpa.or.th/writer/read_this_book_topic.php?

ภาพที่ ๑ แสดงการบูรณาการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแล้วสรุปได้ว่า ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๒๐ รูป/คน เมื่อจำแนกผู้ทรงคุณวุฒิออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ๑. พระสังฆาธิการ วัดที่ได้ประกาศเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นจำนวน ๑๐ รูป/คน ๒. เจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ทำการประชุมกลุ่มย่อย จำนวน ๑๐ รูป/คน มีความเห็นสอดคล้องกันทั้งสิ้น คือ

๑. ปัญหาการขาดงบประมาณเพื่อการพัฒนาซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานศาสนวัตถุ บูรณการด้วยการจัดทำแผนจัดเตรียมงบประมาณก่อนการก่อสร้างจะได้มีการก่อสร้างและดำเนินการว่าจะหาโดยวิธีขอรับการสนับสนุนจากงบประมาณ ขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาด้วยการนำแผนการซ่อมแซมบูรณะปฏิสังขรณ์แจ้งให้ญาติโยมหรือผู้มีจิตศรัทธาได้ทราบ หรือใช้จากเงินที่ทางวัดได้สะสมเพื่อการพัฒนาปฏิสังขรณ์ส่วนหนึ่ง เป็นการแก้ปัญหาตามทักษะมนมัตติคือเตรียมการล่วงหน้าโดยการวางแผน ทักษะเชิงเทคนิคด้วยการจัดการทางงบประมาณด้วยวิธีต่างๆ และ ทักษะเชิงมนุษย ก็คือการเชิญชวนหาผู้ที่จะมีส่วนร่วมในการบริจาค มาบูรณาการเพื่อการจัดทางงบประมาณ

๒. ปัญหาวัดมีศิลปวัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์แต่ไม่มีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ สืบทอดเพื่อการเผยแพร่ รูปเคารพของต่างศาสนาไม่ควรมีในวัด ความสะอาดเป็นระเบียบ ไม่บดบังทัศนียภาพของวัด บูรณการด้วย การจัดการฝึกอบรม บุคลากรของวัดเพื่อให้ได้รับ

การศึกษา ระบบการบริหารจัดการสาธารณูปการที่ถูกต้อง จัดนิทรรศการให้ความรู้แก่ชุมชน ได้ศึกษาและสร้างจิตสำนึกมีความรักผูกพันและห่วงแหนถิ่นกำเนิด สร้างมัคคุเทศก์น้อยให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เชิญหน่วยงานการบริหารส่วนท้องถิ่นมาดำเนินการ จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เผยแพร่ภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

๓. ปัญหาการจัดให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่าโดยจัดการท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี บูรณาการด้วย การที่วัดจัดทำแผนการพัฒนาท้องถิ่นมีโครงการสร้างบุคลากรให้ได้รับการศึกษาหาความรู้และความเป็นมาของท้องถิ่น ดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการ ทำประชาสัมพันธ์ เชิญชวนประชาชนถิ่นใกล้เคียงได้เข้าศึกษาหาความรู้ เป็นการสร้างความภาคภูมิใจ

๔. ปัญหาการขาดพระภิกษุหรือบุคลากรของวัดที่มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการสาธารณูปการได้อย่างดีมีคุณภาพ มาช่วยในงานพระศาสนา บูรณาการด้วย วัดเชิญ บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านการบริหารจัดการสาธารณูปการ เข้ามาเพื่อเป็นที่ปรึกษา หรือถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ หรือจัดการฝึกอบรมบุคลากรที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการสาธารณูปการ หรือส่งให้พระภิกษุที่ปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้เข้ารับการฝึกอบรม เข้าศึกษาอบรมโดยตรง เพื่อกลับมาเป็นแรงงานสำคัญในการพัฒนาวัดหรือชุมชน

๕. ปัญหา ขาดบุคลากรที่มีจิตสำนึกในการรักษาและสืบทอด พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพอย่างมีประสิทธิภาพ บูรณาการด้วย พระสงฆ์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป บทบาทของพระสงฆ์ที่จำเป็นต้องอยู่ศูนย์กลางโลกาภิวัตน์ ได้แก่ บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ ของพระพุทธศาสนา บทบาทผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวิเศษ บทบาทนักบริหารที่เปี่ยมด้วยศรัทธา บทบาทผู้นำแห่งจิตวิญญาณ บทบาทนักพัฒนาสังคม และผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทั้งความเจริญทางด้านวัตถุและความเจริญทางด้านจิตวิญญาณ ด้วยการศึกษเพิ่มเติม

๖. ปัญหาไม่มีการพัฒนาคนและการพัฒนาชุมชน หรือการส่งเสริมอาชีพสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมของชุมชน บูรณาการด้วย วัดขอรับการสนับสนุนจากองค์กรรัฐเรื่องการพัฒนาทางการศึกษาในด้านต่างๆ ตามขบวนการที่กฎหมายบ้านเมืองอำนวยให้ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมและทุนบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญยั่งยืนสืบต่อไป

๕. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบบูรณาการการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ ด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่” สร้างขึ้นจากการสังเคราะห์ แนวคิดการบูรณาการการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ นั้น มีตัวแปรเพื่อบูรณาการการบริหารจัดการตามหลักการที่ยอมรับได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านการวางแผน (Planning) ๒. ด้านการจัดการองค์การ (Organizing) ๓. ด้านภาวะผู้นำ (Leader) ๔. ด้านการติดตามและประเมินผล (Follow & Evaluation) บูรณาการกับทักษะการบริหารสมัยใหม่ ๓ ด้าน คือ

๑. ทักษะเชิงเทคนิค การจัดการเพื่อพัฒนาวัดด้านนิเวศวิทยาแนวลึก ๒. ทักษะเชิงมนุษย์ มนุษย์สัมพันธ์เพื่อการพัฒนาคนในวัดด้วย กิจกรรม ๕ ส และ ๓. ทักษะเชิงมนมอดิ เพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนทางด้านภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งสามารถสร้างเป็นรูปแบบบูรณาการการบริหารเป็นทฤษฎี PSDH MODEL ได้แก่ Population คนหรือมนุษย์ System ระบบองค์ความรู้เพื่อที่ทุกคนทุกฝ่าย Doing ลงมือกระทำด้วยความรู้ความสามารถพร้อมกับการพัฒนาองค์ความรู้แต่ละหน้าที่ภาระงาน Harmony ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกลมเกลียว เพื่อนำไปสู่บูรณาการการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่

การวางแผน (planning) เป็นการเชื่อมโยงตัวเราจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการจะไปถึง การวางแผนจึงเป็นกระบวนการวิเคราะห์ เพื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดยมีการคาดคะเนปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นและทำการพัฒนาหาวิธีการแก้ไขเอาไว้ล่วงหน้า ทั้งนี้จะต้องมีการคิดพิจารณารายละเอียดสิ่งที่ต้องทำว่า ต้องทำอะไร เมื่อไร พร้อมกับระบุผลสำเร็จต่าง ๆ ที่ต้องการจะนำกิจกรรมมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์ตามที่ได้อ้างเอาไว้

การจัดองค์การ (Organization) แสดงให้เห็นถึงระบบของการดำเนินงาน ความรับผิดชอบหรือกำหนดขอบเขตมีอำนาจหน้าที่และภารกิจต่าง ๆ ความเข้มแข็งในการประสานหน้าที่ต่าง ๆ จัดกลุ่มงานที่มีคุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์กันอยู่ในหน่วยงานความรับผิดชอบเดียวกัน จะช่วยป้องกันการทำงานหรือภาระงานที่ซับซ้อนกันอีกทั้งยังช่วยลดข้อขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในองค์กรให้ดียิ่งขึ้น

ด้านภาวะผู้นำ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ในระหว่างคนในกลุ่มรูปแบบหนึ่ง ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหนึ่งหรือหลายคนเข้าด้วยกัน โดยผู้นำสามารถชักจูงให้ผู้รับผิดชอบในสายงานต่าง ๆ การมีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการบริหารจัดการซึ่งจะทำให้เกิดความร่วมมือและร่วมใจดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายที่ผู้นำตั้งเป้าหมายขององค์กรไว้ได้ หรืออีกนัยหนึ่งที่ว่า ผู้นำหมายถึงผู้มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นและมีความสามารถในการตัดสินใจ การแก้ปัญหา มีความสามารถในการสั่งการ ประสานงาน การขอรับการสนับสนุนหรือขอรับความช่วยเหลือโดยชักจูงใจให้ผู้ร่วมงานและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินงานไปสู่เป้าหมาย

ด้านการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประสิทธิภาพของงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดของแผนงาน และเพื่อเป็นการหาทางป้องกันและแนวทางแก้ไขปัญหาจากผลการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และเพื่อหาข้อเท็จจริงในปัญหาที่เกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ เช่นปัญหาการดำเนินงานขององค์การ สภาพบริบทที่มีอยู่ ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นของประชาชนเป็นการวิเคราะห์องค์กร อันมีแนวโน้มของการที่จะเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม สภาพปัญหาของการเมืองโดยรับฟังข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของบุคลากรในวัดหรือชุมชนในพื้นที่บริการ ที่จะกระทบถึงหรือจะมองอีกลักษณะหนึ่งที่ว่าขั้นตอนการประเมินผลนั้น ทำให้สามารถทราบถึงจุดยืนขององค์การ ผู้ที่ทำการวางแผนต้องมีความรู้ ความเข้าใจบริบทในภาพลักษณ์หรือสถานะขององค์การตั้งแต่ภูมิหลังจนถึงปัจจุบันอย่างถ่องแท้ไม่ว่า

จะเป็นจุดอ่อน (Weaknesses) จุดแข็ง (Strengths) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) อีกทั้งต้องเข้าใจในสถานการณ์ปัจจุบันเป็นอย่างดี

ทักษะเชิงเทคนิค การจัดการเพื่อพัฒนาวัด การจัดการมอบหมายหน้าที่ให้บุคลากรในวัดมีการกระจายอำนาจในการบริหารและอำนาจการสั่งการในบางกิจกรรมหรือบุคลากรที่ช่วยเหลือกิจกรรมของวัดในเรื่องนิเวศวิทยาแนวลึก (Deep Ecology) แนวคิดและการเคลื่อนไหวทางการอนุรักษ์ธรรมชาติจะเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงในระดับลึก คือมนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงที่ต้นเหตุของปัญหา อันหมายถึงโลกทัศน์ซึ่งเป็นพื้นฐานของการกระทำทั้งปวงของมนุษย์ เน้นการปฏิบัติหรือแก้ไขกระบวนการทัศน์ของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชน มนุษย์ไม่ควรไปรุกรานและทำร้ายธรรมชาติ ควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เพราะสรรพสิ่งมีคุณค่าในตัวเอง เป็นการสร้างเศรษฐกิจสังคมอย่างใหม่ ทำให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติอย่างกลมกลืน^๙

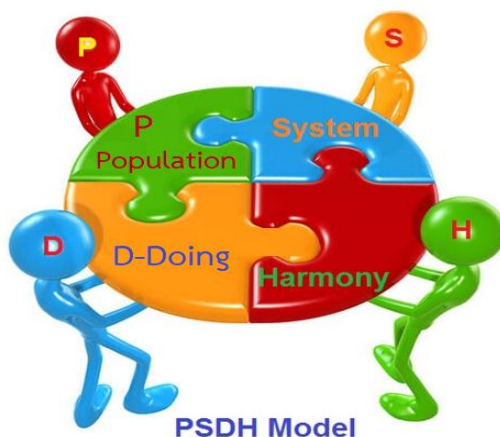
ทักษะเชิงมนุษย์ มนุษย์สัมพันธ์เพื่อการพัฒนาคนในวัดด้วยการดำเนินกิจกรรม ๕ ส (Self Improvement Activity) โครงการทำความสะอาดจัดระเบียบภายในที่พักตลอดจนพื้นที่สาธารณะที่ใช้ร่วมกันและพื้นที่ศาสนสถานเป็นการทำบุญในตัวเองกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติและหน้าที่ของบุคลากรในการดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ เพื่อจัดระเบียบสร้างบรรยากาศที่ดี การจัดเก็บและกำจัดสิ่งปฏิกูล^{๑๐} โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนช่วยเหลือ ชุมชนให้ความร่วมมือด้วยดี สร้างความสามัคคีมั่นคงเข้มแข็ง ร่วมใจในการทำกิจกรรม ๕ ส การจัดระเบียบวิถีการดูแลรักษาเก็บวัดอุปกรณ์เครื่องใช้ อย่างเป็นระเบียบ ดูแลสวยงาม สะดวกต่อการหยิบใช้

ทักษะเชิงมนมิต วิสัยทัศน์เพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนในการบริหารด้านภูมิสถาปัตยกรรม (Land- scape Architecture) ศาสนวัตถุซึ่งเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนา และเป็นสิ่งเคารพ บูชา เช่น พระพุทธรูป พระไตรปิฎก สำหรับศิลปวัตถุนั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาและศาสนสถาน ต้องรักษารูปแบบและวิธีการให้คงสภาพตามรูปแบบหรือไม่ออกนอกหลักการที่เป็นจริงที่มักทำขึ้นด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ เช่น ธรรมาสน์ ตู้พระธรรม ภาพเขียน รูป ปั้น เครื่องลายคราม เครื่องถม เครื่องบูชา และเครื่องตกแต่ง ในท้องถิ่นหรือเป็นมรดกทางศาสนาและวัฒนธรรม คติการวางผังวัดพุทธนิกายเถรวาทมาจากคติจักรวาลในศาสนาพุทธ โดยจักรวาล ตามความเชื่อของพุทธศาสนามีขอบเขตและส่วนประกอบชัดเจน คือ กำแพงจักรวาล (ภูเขจักรวาล) เป็นขอบเขตชั้นนอกสุด มีศูนย์กลางเป็นเขาพระสุเมรุล้อมรอบด้วยสัตตบริภัณฑ์ ๗ ชั้น รอบจุดศูนย์กลางทั้ง ๔ ทิศเป็นทวีปทั้ง ๔ ได้แก่ อุตฺตรกุฑทวีป (ทิศเหนือ)

^๙ Intongpan, Praves, (2010), The comparative study of ecology in Buddhist philosophy and deep ecology in view of Arne Naess, Journal of Human ities, Kasetsart University, 17(2), 73-80. (in Thai).

^{๑๐} กิจกรรมวัดสร้างสุข ณ วัดสุทธจินดาราม DMCประจำวัน ที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๖, สืบค้น ๑๗/๐๖/๒๕๖๑ <http://m.dmc.tv/dhamma/index.php?action>.

อมรโคยาน (ทิศตะวันตก) ชมพูทวีป (ทิศใต้) และปุพพวิเทห (ทิศตะวันออก) โดยทั้งหมดคั่นด้วยมหานทีสีคันดร์^{๑๑} ความเชื่อดังกล่าวได้แก่ การวางผังวัดพุทธนิกายเถรวาทมักจะแสดงอยู่ในเขตพุทธาวาสโดยมี จุดศูนย์กลางเป็นงานสถาปัตยกรรมอันเป็นสัญลักษณ์ของเขาวพระสุเมรุ มีสถาปัตยกรรมภายใน

ภาพที่ ๒ ภาพ PSDH MODEL

บูรณาการการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ด้วยการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่ คือ การนำเอาการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์เดิม มาคิดวิเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์หาข้อเด่น ข้อด้อย วิกฤติและโอกาส ปัญหาที่พบและนำเอาข้อดีของการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่มาพัฒนาให้เกิดเป็นรูปธรรม และสามารถปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสาธารณูปการให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม การนำเอาการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์เดิม มาคิดวิเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์หาข้อเด่น ข้อด้อย วิกฤติและโอกาส ปัญหาที่พบและนำเอาข้อดีของการบริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่มาพัฒนาให้เกิดเป็นรูปธรรม และสามารถปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสาธารณูปการให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมคือ “PSDH MODEL” ดังนี้

P- Population ประชากร คนหรือมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในกระบวนการใด คนเป็นส่วนประกอบ สำคัญ เป็นทรัพยากรการบริหารที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ชีวิตซึ่งมีชีวิตใจ มี

^{๑๑} วสุ โปษะนันท์ ดร., การจัดการภูมิทัศน์และสถาปัตยกรรมของวัดไทยให้เกิดความเจริญ
ศรัทธา : จาก อดีตสู่ปัจจุบัน, ส่วนหนึ่งในโครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษา, ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘, ๒๑๗ หน้า.

อารมณ์ มีสติปัญญาและมีความรู้สึก “คน” สามารถสร้างคุณค่าและสร้างมูลค่าเพิ่มได้ โดยคนสามารถเรียนรู้เพิ่มพูนทักษะทางด้านความคิดและการกระทำเป็นคนที่มีคุณภาพ มีความรู้และมีความสามารถ

S- System ระบบหลักวิชาหรือองค์ความรู้ที่มีอยู่ของแต่ละคน เพื่อร่วมดำเนินกิจการขององค์กร เป็นความรู้ความสามารถของทรัพยากรบุคคลผู้รับผิดชอบเรื่องการจัดการและการจัดสรรทรัพยากรอื่น ๆ เป็นการบริหารทรัพยากรอื่น ๆ ให้คุ้มค่าซึ่งส่งผลให้ผู้ใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ให้คุ้มค่ามีประสิทธิภาพ เพื่อสนับสนุนภารกิจหรือภารกิจสนับสนุนที่ไม่เพียงพอ เพื่อเสริมสร้างความเป็นเลิศให้กับองค์กร

D- Doing การปฏิบัติในการพัฒนาคนเพื่อให้ดำเนินกิจกรรมขององค์กร เมื่อมีความรู้ความสามารถและได้ทำการพัฒนาจนให้องค์กรก้าวหน้าทันสมัย หรือถ้ายังไม่มีความรู้ความสามารถก็ไปศึกษาเพิ่มเติมเป็นการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงกับผลการพัฒนาขององค์กร เพราะประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถของทุกคน การสร้างความสำเร็จจะนำมาซึ่งความสำเร็จ ของแผนยุทธศาสตร์ วิสัยทัศน์และพันธกิจ โดยจะทำให้องค์กรอยู่รอดและเจริญเติบโต

H- Harmony ความผูกพันต่อองค์กรเพื่อนร่วมองค์กร ความรักความสามัคคีในองค์กร ความหวังดีต่อให้องค์กรก้าวหน้า ความมีจุดมุ่งหมายเดียวกันหรือการเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่จะมายึดเหนี่ยว ถ้าทรัพยากรบุคคลมีคุณภาพมีความรู้ มีความเข้าใจ รักองค์กร ทุ่มเทเพื่อสัมฤทธิ์ผลและชื่อเสียงองค์กร จะทำให้องค์กรมีความเป็นเลิศและได้รับการยอมรับ หากบุคลากรในองค์กรไม่มีความพึงพอใจในการทำงาน จะมีผลต่อคุณภาพของงานที่ลดลง การปฏิบัติงานไม่เต็มความสามารถ และส่งผลต่อการขาดวินัยในการทำงาน แต่หากองค์กรที่มีความพึงพอใจในการทำงานสูงจะมีผลทางบวกต่อการปฏิบัติงาน ดังนั้นองค์กรจึงควรที่จะต้องพิจารณาว่าปัจจัยใดบ้างที่มีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้สึกร่วมมีส่วนร่วม สร้างความผูกพันและขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากร

๖. ข้อเสนอแนะ

๑. การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราววางแผนเป็นอย่างดีถึงดีมากเพื่อเพิ่มศักยภาพบูรณาการการบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ ได้เป็นอย่างดีผลการศึกษาพบว่ามีค่าสำคัญมาก

๒. การบริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์ หน้าที่พระสังฆาธิการ (เจ้าอาวาส) ควรจะจัดให้มีการประชุมบ่อยครั้งเพื่อการจัดให้มีกิจกรรมหลักอย่างเป็นเอกภาพ และบุคลากรที่มีความเหมาะสมทั้งความรู้ความสามารถที่จะเข้าดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสได้มีบ่อยครั้ง เพื่อการจัดให้มีกิจกรรมหลักอย่างเป็นเอกภาพ และบุคลากรที่มีความเหมาะสมทั้งความรู้ความสามารถที่จะเข้าดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสได้

๓. การดำเนินกิจกรรมทุกอย่างของคณะสงฆ์ควรมีโครงการและได้ทำการวางแผนการศึกษา พบว่าการวางแผนมีความสำคัญมาก แต่การปฏิบัติไม่สนใจคำนึงถึงกันมาก ต้องปรับปรุงแก้ไข

บรรณานุกรม

๑. หนังสือภาษาไทย

กิจกรรมวัดสร้างสุข ณ วัดสุทธินาราม. DMC ประจำวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๖, สืบค้น ๑๗/๐๖/๒๕๖๑ <http://m.dmc.tv/dhamma/index.php?action=page&id=16433>.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชวรเมธี,ดร.และคณะ. แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐ ถึง ๒๕๖๔ การนํานโยบายสู่การปฏิบัติ. สำนักงานสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๐.

เมตตา : การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรค ขององค์กร (SWOT) สืบค้นเมื่อ. ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐.

<[http://www.tpa.or.th/writer/read_this_book_topic.php?](http://www.tpa.or.th/writer/read_this_book_topic.php?pageid=6&bookID=344&read=true&count=true)

pageid=6&bookID=344&read=true&count=true >. (2007).

วสุ โปษะนันท์ ดร.. *การจัดการภูมิทัศน์และสถาปัตยกรรมของวัดไทยให้เกิดความเจริญศรีทธา : จากอดีตสู่ปัจจุบัน*. ส่วนหนึ่งในโครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษา. ศูนย์พุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดกลุ่มตัวอย่าง. "บริหารจัดการสาธารณูปการของคณะสงฆ์". ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑ ถึง ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดกลุ่มตัวอย่าง. "บริหารจัดการสาธารณูปการสมัยใหม่". ระหว่างวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑ ถึง ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

พระไพศาล วิสาโล. *ถ้าไม่ปฏิรูปวงการสงฆ์ระวังถึงจุดเสื่อม*. สืบค้นเมื่อ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๙. จาก <https://www.visalo.org/columnInterview/html>.

๒. หนังสือภาษาอังกฤษ

Intongpan. Praves.(2010), *The comparative study of ecology in Buddhist philosophy and deep ecology in view of Arne Naess*. Journal of Humanities. Kasetsart University.17(2).